

Psalmen

(2) Psalm 137

Lezing

Aan de stromen van Babel-Verwarring
daar zaten wij.

En als wij dan dachten aan thuis,
aan onze Zonnelichtstad, huilden wij.

En aan de wilgen die daar bloeien
hingen wij onze harpen.

Want die ons deporteerden
vroegen ons te zingen, de beulen –

dat wilden ze weleens horen,
mooie liedjes

over onze Zonnelichtstad Sion.

Maar dat konden wij niet
onder een vreemde hemel
zingen over Ik-zal.

Zou ik jou ooit vergeten,
sterve mijn rechterhand.

Zou ik jou niet meer gedenken,
laat mijn lippen verstommen.

Stad van vrede, mijn kroon.

En laat Ik-zal het niet wagen
ooit die dag te vergeten
dat onze vijanden schreeuwden
'weg met ze, slopen die stad'.

Vrouwe Babel, furieuze,
gezegend die jou zal vergelden.

Niets blijft er over van jou.

En als ze je kinderen grijpen
en te pletter slaan tegen de rotsen

wat zal je huilen.

Huub Oosterhuis, 150 Psalmen *vrij*. Ten Have, 2011

Overweging

Beste vrienden van De Lier,

Toen Jef mij een tijd geleden vroeg of ik wilde meewerken aan de cyclus van de Psalmen en daarbij uitlegde dat in de psalmen alle menselijke gevoelens aan bod kwamen en toen ik na wat lectuur Psalm 137 koos omdat daarin kwaadheid, vertwijfeling en verwensingen aan bod komen, wist ik niet dat de commentaar op deze tekst vandaag geen uitdaging zou zijn maar een realiteit, we zitten met de oorlog in Oekraïne midden in de psalm 137.

Ik ben woest, ik ben vertwijfeld omdat zoveel criminele schurken aan het hoofd staan of stonden van de grootste landen ter wereld. Ik verwens hen hartgrondig en zal niet méér zeggen om de heiligheid van deze samenkomst niet te schenden. Ik kende de toestand van vandaag ook niet toen ik ervoor koos om die millennia-oude psalm te confronteren met een hedendaags klaaglied uit Polen, wellicht geschreven na de eerste wereldoorlog en gezongen in de derde symfonie van Górecki, als herinnering aan en aanklacht tegen oorlogsgeweld.

Lied uit de Derde symfonie van Górecki:

Waar is hij naartoe gegaan,
Mijn zeer geliefde zoon?
Misschien heeft tijdens de opstand
De wrede vijand hem gedood.

Ah gij slechteriken
In Godsnaam, de Allerhoogste,
Zeg mij, waarom hebben jullie hem gedood,
mijn zoon?

Nooit meer
Zal ik zijn steun genieten
Zelfs als ik ween,
Alle tranen uit mijn lijf.

Zelfs moesten mijn bittere tranen
Een nieuwe rivier vormen
Zij zouden het leven niet teruggeven
Aan mijn zoon.

Hij ligt in zijn graf
Maar ik weet niet waar,
Al blijf ik het vragen aan de mensen,
Overall.

Misschien dat het arme kind
Ergens in een gracht ligt
Terwijl hij goed togedekt
In zijn warme bed zou kunnen liggen.

Oh zingt voor hem,
Kleine vogeltjes van Ons Heer
Want zijn mama
Kan hem niet vinden.

En gij, kleine bloempjes van Ons Lieve Heer
Bloeit rondom
Opdat mijn zoon
Tevreden zou kunnen slapen.

Wat lezen we in deze twee teksten?

We lezen over onrecht en vernedering, de wrede slechterik, over immens verdriet en woede, over het leven in de verwarring van verlies of ballingschap en ook de herinnering aan een echte thuis, over de onmogelijkheid om onder vernederingen en afbraak het leven in zijn essentie te beleven en vreugdevol te vieren.

Wij lezen over de kilte en de verstikking die over je komt in de afwezigheid van het meest dierbare, zeker als dit harteloos werd ontnomen.

We lezen ook over de herinnering aan het god-gezegende leven, herinnering die niet mag vervagen, over de hoop die overeind blijft, het onredelijke vertrouwen *“dat onder de kleine bloempjes van Ons Lieve Heer mijn zoon tevreden zal kunnen slapen”*.

We lezen de waarschuwing voor iedereen die een ander ontnemt wat hem het meest dierbaar is en tot mens maakt: *“als ze jouw kinderen grijpen en te pletter slaan tegen de rotsen, wat zal je huilen”*. Hoe verpletterend zal het zijn als je door eigen toedoen op jouw beurt ontnomen wordt wat de ziel van je leven is. Er is in deze psalm weinig zachtmoedigheid: bedenk dat ik God dankbaar zal zijn als Hij je aan den lijve laat voelen wat je met mij hebt gedaan.

Wat is de kern van deze twee liederen? Waar gaan deze emoties over?

Wat ons in wezen het diepste raakt, wat dus het diepst kan geraakt worden, wat nooit mag aangetast of afgebroken worden, noemen we het *“Heilige”*.

En dat *“Heilige”* dekt twee ladingen.

Enerzijds spreekt men over het heilige als over het verhevene, het sublieme, datgene wat ons overstijgt maar waar we ook deel van uitmaken als deel van een groter geheel. Dit heilige pogen alle religies aanwezig te brengen in woorden en in handelingen. Zonder het heilige gaat de diepste zin van ons leven verloren, zijn we verloren. Omdat het ons overstijgt, omdat we er dus geen macht over hebben, proberen we het te beheersen en te verdedigen via rituelen met een sacraal karakter, met een theologisch rationeel systeem en met leefregels of geboden. Wie die heilige rites of geboden schendt, of het rationeel systeem in vraag stelt brengt de essentie van het leven van de religieuze mens in gevaar of vernietigt mij en de gemeenschap waarin ik leef in zijn eindbestemming. Als ketters werden verbrand en als moslims hevig reageren op karikaturen van Mohammed, die in zijn onaantastbare heiligheid zelfs niet mag afgebeeld worden, was het, dit is een persoonlijke mening, niet zozeer uit intolerantie ten aanzien van afwijkende meningen maar omdat het Heil zelf op het spel stond. De heiligschennis wordt beleefd als diepe vernedering en als spirituele dood. De psalm zegt: *“dat konden wij niet: zingen onder een vreemde hemel”*. Wij mogen geen heiligschennis verdragen, zo niet verliest de werkelijkheid en ons bestaan zijn zingende bodem en zijn veerkracht: *“Zou ik Sion ooit vergeten, sterve mijn rechterhand. Zou ik jou niet meer gedenken, laat mijn lippen verstommen”*. Maar jullie zien wellicht ook het grote gevaar: de religie als het onaantastbare heilige der heiligen is in zijn wezen, onvermijdelijk, een totalitair systeem met alle slachtoffers die daarbij horen: zo nodig werden ooit mensenlevens ritueel geofferd, later als ketters verbrand of ze zijn gevallen en vallen nog steeds in godsdienstoorlogen en in oorlogen met god als alibi, en dat om ons van het opperste *“onheil”* te verlossen: vandaar de verwensing: *“gezegend die jou zal vergelden,*

niets blijft er over van jou.”. Zoals iedereen weet en ondertussen terug ervaart zijn er ook profane totalitaire systemen die met al dan niet gewapend geweld hun heiligdom creëren en verdedigen: machtsdenken, nationalisme, een zekere economische logica, racisme enz. Zij hebben op hun beurt geleid en leiden opnieuw tot onvoorstelbare humane catastrofes. Een mensenleven telt in de geschiedenis zelden mee.

Anderzijds moet het "heilige" precies dat mensenleven zelf zijn, van elke mens op zich en in zijn verbondenheid met de anderen rondom hem : *“Waar is hij naartoe, mijn zeer geliefde zoon?”* Elk handelen, vanuit eender welke ideologie, vanuit elke belangenverdediging, vanuit elke hedendaagse religie, moet zijn inhoud en zijn daden toetsen aan de ultieme vraag: wat doet dit met de mens? Geeft het hem een meerwaarde, geeft het hem de nodige steun, leidt het tot de ultieme zin en diepe vreugde of helpt het op weg daar naartoe? Of heeft wat als goed bedacht werd het omgekeerde teweeg gebracht van waarvoor het was bedacht en zijn er slachtoffers? Wie zijn ze dan? Wat is er met hen gebeurd? Blijft de mens achter in totale vertwijfeling? *In de teksten: “Aan de stromen van Babel-Verwarring daar zaten wij”. “Hij ligt in zijn graf maar ik weet niet waar, al blijf ik het vragen aan de mensen, overal.”* Blijven talloze mensen door geweld, uitbuiting of uitsluiting berooid achter? Zijn mensen ten diepste vernederd? *“Die ons deporteerden vroegen ons te zingen, dat wilden ze wel eens horen, mooie liedjes uit Sion”*. We vragen ons af wie de daders zijn en roepen hen ter verantwoording: in de bijbel klinkt, pre-christelijk, nog de roep om vergelding: *“Vrouwe Babel, furieuze, gezegend die jou zal vergelden”*. In het Poolse lied klinkt het: *“Ah gij slechteriken in Godsnaam, de Allerhoogste, zeg mij, waarom hebben jullie hem gedood, mijn zoon?”*. In beide teksten roept men zijn God aan om verantwoording te eisen, impliciet in een duidelijk besef dat het eigen oordeel ontoereikend is en enkel de Allerhoogste in staat is om een definitief oordeel te vellen en gerechtigheid te volbrengen.

En tenslotte maar niet het minste: in beide teksten breekt de Hoop, het onredelijke vertrouwen, door boven en ondanks de ellende. De Israëlieten projecteren hun Hoop op het hemelse Jeruzalem: *“Stad van vrede, mijn kroon, zou ik ooit jou vergeten, zou ik jou niet meer gedenken”*. Al kunnen ze niet zingen voor wie hen vernedert, in hun ziel kunnen de Joden hun Sion blijven beleven. Velen deden hen dat na tot in de concentratiekampen toe. Nog talrijker zijn zij die in ziekte en tegenslag of onder agressie de Hoop behouden die hun leven Heiligt. Ik raak telkens onnoemlijk ontroerd als ik de eindstrofe van de radeloze Poolse vrouw herlees of het hoor zingen in de symfonie:

En gij, kleine bloempjes van Ons Lieve Heer
Bloeit rondom
Opdat mijn zoon
Tevreden zou kunnen slapen.

Met het lied waarmee we zullen afsluiten zou ik zeggen: Totdat hij weer vliegen kan...op eigen kracht.

Jacques Goethals

De Lier, 27 februari 2022